

Nr 23.

Ankom till riksdagens kansli den 27 mars 1928 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dispositionen av vid utmarksdelningen å Öland för allmänt behov avsatta områden.

(2:a avd.)

I en till riksdagen den 24 februari 1928 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 135, har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen medgiva, att Kungl. Maj:t må, utan riksdagens hörande i varje särskilt fall, i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet föreslagits samt med den rätt kronan till desamma må äga, ej mindre försälja vid utmarksdelningen å Öland för allmänna behov avsatta men för det avsedda ändamålet ej nyttjade områden än även, där särskilda skäl därtill föreligga, förordna om avstående utan vederlag av dylika områden; skolande vid försäljning, varom nyss nämnts, inflytande köpeskillingar tillföras statens domäners fond samt användas till inköp av skogsbärande eller till skogsbörd tjänlig mark.

Av utredningen i ärendet inhämtas bland annat följande.

Genom Kungl. Maj:ts brev den 16 mars 1802 meddelades detaljerade bestämmelser angående åtgärder för hushållningens förbättrande på Öland. Därvid medgavs, att den allmänningssmark, som huvudsakligen endast kunde nyttjas till mulbete, finge fördelas mellan dem, som begagnade sig av marken. Sedermera förordnades genom Kungl. Maj:ts brev den 12 juli 1812, att förslag skulle uppgöras till en lämplig fördelning av utmarken hemmanen emellan, varjämte föreskrevs att, då på åtskilliga ställen utmarken ofelbart vore vidsträcktare än som erfordrades för kringliggande hemmans behov, sådan överloppssmark skulle avskiljas och föreslås till nya hemman, kronotorp, köpingar, färjeställen eller andra nyttiga ändamål, allt efter vidd, beskaffenhet och läge.

Sedan delningen verkställdt och delningsförslagen underställt Kungl. Maj:ts prövning, blevo desamma av Kungl. Maj:t fastställda i fråga om norra motet genom Kungl. Maj:ts brev den 29 oktober 1816 och beträffande södra motet genom Kungl. Maj:ts brev den 12 maj 1819.

Vid delningen i norra motet hade från delningen undantagits och avsatts mark till 1) allmänna vägar, 2) hamnplaner och fisklägen samt lotsplatser, 3) köpings och färjeplatser vid Borgehamn och Byrum i Böda socken samt plan till postkontor vid Stora Rör, 4) anläggning av ett kalkbränneri

med skiffer vid Grönvik i Persnäs socken, 5) institut för linkultur och vävnad efter norrländska metoden, sex tunnland mellan Borgholms kungsgårds ägor och Borgehamns köping, 6) post- och roddaretorp vid Stora Rörs färjeplats, 7) de å allmänningen befintliga tullmjölkvarnar, dock emot ränta efter skattnäggning, 8) sådana inhysesplaner, som kunde försörja en åbo, och 9) utom odlingsbara kärr och mossar, vilka blivit kronan förbehållna, mark till nya hemman och kronatorp, sedan uttrönt blivit, att de gamla hemmanen dessutom kunde erhålla nödigt behov av mark.

Vid delningen i södra motet hade från delningen undantagits områden 1) till allmänna vägar byarna emellan samt till hamnar, lastageplatser och andra allmänna ställen, 2) till nödiga planer omkring fisklägen, vedhamnar och lastageplatser, till stenbrott, grustäkt, väglagning och lertäkt vid husbyggnader, 3) till anläggning av en köping vid Mörbylånga skans, där en av de bättre hamnarna på västra kusten funnes och vilket ställe såsom beläget nästan mitt i motet vore för en sådan anläggning mest tjänlig, 4) till de å allmänningen befintliga vädertullkvarnar och 5) till kalkbränneri med skiffersten vid Degerhamn för allmogens behov.

En av länsstyrelsen i Kalmar den 3 april 1924 överlämnad utredning har visat, att ett stort antal av de vid utmarksdelningen å Öland avsatta områdena helt eller delvis disponeras för annat ändamål än det, för vilket desamma undantagits vid delningen. I många fall hava sålunda enskilda personer slagit sig ned å områdena utan att hava erhållit formligt tillstånd därtill. Andra åter påstå sig besitta områdena med äganderätt. I andra fall hava kommuner eller byalag upplåtit områdena eller delar därav till enskilda, vilka därför till kommunerna eller byalagen erlægga ett vanligen mindre belopp som årlig avgäld. Det finnes därjämte områden, som hittills icke tagits i anspråk för sitt ändamål och som till synes icke heller någonsin komma att erfordras för detsamma.

I fråga om vilken rätt, kronan har till ifrågavarande områden, hava olika meningar gjort sig gällande. Å ena sidan har framhållits, att kronan, som vid utmarksdelningen vore ägare till hela utmarken, vid delningen ej avhånt sig äganderätten till områdena utan endast upplåtit desamma till nyttjande, så länge områdena erfordrades för vissa vid delningen angivna allmänna behov. Å andra sidan har förfäktats den meningen, att de kommuner eller de jordägare, som vid utmarksdelningen avsåges skola få nytta av områdena, fått områdena å sig upplåtna med äganderätt eller åtminstone ständig besittningsrätt. I allt fall borde den omständigheten, att områdena helt eller delvis tillfälligtvis icke nyttjades för det vid utmarksdelningen avsedda ändamålet, icke kunna medföra rätt för kronan att återtaga områdena. Dessa kunde nämligen i en nära framtid bliva behöfliga för sitt ändamål. De borde därför alltjämt reserveras för tillgodoseende framdeles av det behov, varför de blivit avsatta.

Departementschefen har i ärendet anført, bland annat, följande.

»Av den i ärendet verkställda utredningen framgår, att Kungl. Maj:t och kronan genom de i samband med utmarksdelningen å Öland givna bestämmelserna till statsändamål och allmänna lokala behov samt till enskilda fritt disponerat ifrågavarande utmark. Staten har sålunda betraktat sig såsom ägare till den mark, som blev föremål för delningen. Vid denna synes kronan ej hava avstått från äganderätten till annan del av utmarken än den, som tilldelades hemman till utökning av deras förutvarande markinnehav eller indelades till nya hemman och lägenheter. Kronan torde därför få anses hava behållit äganderätten jämväl till de

för allmänt behov avsatta områden, varom nu är fråga. Av kronan gjorda upplåtelser av dessa områden eller planer lärer få anses hava skett allenast med nyttjanderätt, att åtnjutas så länge områdena erfordras för det ändamål, varför de blivit avsatta. Intet av vad i senare handlagda ärenden rörande områdena förekommit tyder på, att någon förändring skulle hava inträtt i Kungl. Maj:ts uppfattning rörande rätten till områdena. Man torde sålunda hava anledning utgå från, att kronan är ägare av områdena och äger fri dispositionsrätt till desamma, i den mån de icke nyttjas för med dem avsett särskilt syfte.

— — — — —
Sådana förhållandena nu äro, torde det vara nödvändigt, att åtgärder vidtagas för en reglering av dispositionsrätten till områdena. Av vikt är givetvis för de många personer, som slagit sig ned på dylika områden och därstädes byggt hus och odlat eller eljest nedlagt förhända icke obetydliga kostnader, att vinna säkerhet rörande den rätt, med vilken marken av dem innehaves, samt att i förekommande fall tillförsäkra sig trygghet innehav därav. I andra fall, där områdena ej ännu tagits i anspråk och ej heller tarvas för deras ursprungliga ändamål, kan befinnas lämpligt att genom nya upplåtelser nyttiggöra desamma.

För vinnande av en sådan reglering torde med hänsyn till föreliggande förhållanden varje upplåtelse böra bliva föremål för särskild undersökning, därvid, i händelse fastigheten redan är under bruk, innehavarens rätt utredes. Enär för särskilda områden likartade förhållanden äro rådande, torde en dylik undersökning icke behöva möta alltför stora svårigheter. Nämda undersökning torde böra verkställas av kammarkollegium eller dess advokatfiskalsämbete.

Allt efter undersökningens utfall torde underhandlingar böra upptagas med nuvarande brukare eller eventuella spekulanter å särskilda områden angående fastigheternas upplåtande med äganderätt eller nyttjanderätt. Dylika äganderättsupplåtelser torde ske genom kontantköp eller enligt de i Kungl. Maj:ts brev den 29 maj 1874 upptagna villkor eller jämlikt grunderna för egnahemsupplåtelser. Då i de allra flesta fall här torde vara fråga allenast om mindre bostadslägenheter, lärer upplåtelser i anslutning till bestämnelserna om den nya åborätten knappast kunna ifrågakomma. I vissa fall kunna förhållandena tänkas vara sådana, att osäkerheten beträffande kronans rätt till områdena eller billigheten bjuder, att kronan utan vederlag avstår från sin rätt till desamma. Tänkas kan i undantagsfall bliva nödvändigt att vidtaga åtgärder för återvinnande till kronan av dylika områden. Vad nu sagts torde även böra tillämpas i de fall, då kommuner eller menigheter innehava områden av ifrågavarande slag och nyttja desamma väl icke för det därmed avsedda ändamålet men för tillgodoseendet av något sitt särskilda behov. Fråga synes även då kunna uppkomma, om icke kronan på sätt, som skedde vid den av mig förut omnämnda upplåtelsen av ett av områdena till Mörbylånga köping, bör utan ersättning till statsverket avstå från sin rätt till områdena.

Prövningen av upplåtande med äganderätt av område synas böra ankomma på Kungl. Maj:t. Med hänsyn till det ringa värde, som ifrågavarande områden i de flesta fall torde äga, samt det stora antalet områden torde knappast böra ifrågasättas, att de särskilda upplåtelseerna göras till föremål för riksdagens prövning.

Den värdering av för försäljning avsett område, som bör föregå försäljningen, synes böra ske i den vid försäljning av kronodomäner vanliga ord-

ningen, därvid för kostnadernas nedbringande bör tillses, att värdering i möjligaste mån verkställes samtidigt beträffande de i samma trakt förefintliga, till upplåtande ifrågasatta områden. I övrigt bör såväl utredningen för försäljning som upplåtande med nyttjanderätt av område ombesörjas av den vid handhavande av kronodomänerna i allmänhet bestämmande myndigheten, d. v. s. domänstyrelsen. Inflytande köpeskillingar och arrendeavgälder böra tillgodoföras statens domäners fond och köpeskillingarna användas till inköp av skogsmark.»

Utskottet.

Genom utredningen i ärendet torde vara ådagalagt, att åtgärder böra vidtagas för att reglera dispositionsrätten till här ifrågavarande områden. För närvarande råder osäkerhet beträffande ägande- eller nyttjanderätten till vissa områden, och det torde ligga i så väl statens som kommuners och enskildas intresse, att klarhet härutinnan åstadkommes. Såsom departementschefen framhållit, tarvas härför undersökning i varje särskilt fall, och först därefter kan det avgöras, huru med de olika områdena lämpligen bör förfaras. I anledning härav och då det här gäller ett stort antal områden, vilka i de flesta fall hava endast ringa värde, finner utskottet icke anledning till erinran mot att riksdagen lämnar Kungl. Maj:t det begärda medgivandet att på lämpligt sätt disponera över ifrågavarande områden.

Utskottet hemställer därför,

att förevarande proposition må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 26 mars 1928.

På jordbruksutskottets vägnar:

C. J. JOHANSSON.

Vid detta ärendes slutbehandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Linders, Andersson* i Fältenborg, *Boberg, Sjöblom, Lundell, Norin, Fritiof Gustafson* och *Alexander Nilsson*; samt

från andra kammaren: herrar *Johansson* i Uppmälby, *Olsson* i Broberg, *Uddenberg, Carlström, Andersson* i Grimbo, *Hedlund* i Häste, *Björk* och *Adler*.

Reservation

av herr *Linders*.